

Løgtingsmál nr. 101-3/2006: Frágreiðing sambært grein 51, stk. 4 í tingskipanini frá Jógvani á Lakjuni, landsstýrismanni, til aðalorðaskifti um fólkaskúlan

Frágreiðing

til

aðalorðaskifti um fólkaskúlan

Inngangur

Í ólavsøkurøðu løgmanns 2006 varð boðað frá, at ætlanin var í hesi tingsetu at leggja fram frágreiðing til aðalorðaskiftis um fólkaskúlan, soleiðis at tingmenn kunnu fáa høvi til at skifta orð um, hvussu okkara fólkaskúli skal verða skipaður í framtíðini.

PISA-undankanningin, sum varð almannakunngjørd síðsta vár, og sum eisini er partur av hesum aðalorðaskifti, vísti, at føroyskir næmingar vóru ikki væl fyri fakliga, um samanbórið verður við hini londini í kanningini.

Landsstýrið hevur tikið hetta í størsta álvara og hevur sett sær fyri at bøta um hetta. Ein arbeidsbólkur, samansettur av umboðum úr báðum kommunufeløgnum, Føroya Lærarafelag, felagnum Heim og Skúli, Skúlaleiðarafelagnum og Mentamálaráðnum, var 13. juli í fjør settur at gera tilráðingar um tiltøk, sum eru neyðug at seta í verk. Arbeidsbólkurin handaði 19. okt. 2006 landsstýrismanninum álit, sum hevur ikki færri enn 45 tilmæli um broytingar og átøk. Landsstýrismaðurin hevur eisini viðgjørt kanningina saman við øllum skúlaleiðarum í fólkaskúlanum, og breið semja er um, at vit eiga at bøta munandi um viðurskiftini í fólkaskúlanum.

Grundarlagið undir allari skúlaskipan okkara er fólkaskúlin. Tað er her, at støðið verður lagt undir útbúgvingarligu menning næminganna, samstundis sum skúlin roynir at stuðla foreldrunum at uppala børn og ung. Tað er tí ógvuliga umráðandi, at bæði myndugleikar, foreldur og lærarar leggja sær eina við at skapa góðar umstøður fyri menning barnanna – ikki minst fakliga, soleiðis at øll fáa sum mest burturúr hesum sera týðningarmiklu árunum í fólkaskúlanum. Hvør einstakur næmingur skal hava møguleika at menna sínar fakligu og sosialu førleikar. Fólkaskúlin skal búa næmingin til at liva og virka í einum fólkaraðisligum samfelagi og er grundarlagið undir framhaldandi útbúgving og arbeiði.

Heimurin gerst alsamt minni, og tað hevur við sær, at vit skulu kunna samskifta og samstarva tvørtur um landamørk og heimspartar, men tá er umráðandi at hava gott í viðføri og at duga at síggja heimin við egnum eygum. Alt fleiri ung útbúgva seg uttan fyri Norðurlond, og skjøtil er settur á fyri at virka fyri at koma upp í ES-útbúgvingarpakkan. Hetta ber í sær størri avbjóðingar til einstaklingin og skúlan fyri at kunna nýta tey tilboð og møguleikar, sum standa í boði. Frástøðan til altjóða arbeidsmarknaðin er vordin munandi styttri. Í dag kanst tú sita við teldu tína í Føroyum og gera uppgávur fyri arbeidsgevarar um allan heimin.

Ofta verður sagt, at vit skulu hava ein føroyskan skúla, og sjálvandi er tað rætt, men spurningurin er, hvat ein føroyskur skúli er, og er ein føroyskur skúli nógv øðrvísi enn skúlar í grannalondum okkara? Spurningurin, vit skulu seta okkum, er, hvørjir førleikar eru neyðugir hjá barninum og unglínginum í nútíðarsamfelagnum, hvat eyðkennir ein føroyskan skúla, og hvørjir førleikar eru neyðugir at ognar sær fyrri at mynda framtíðarsamfelagið?

Tað eru vit politikkarar, sum skulu seta kósina, áseta tað yvirskipaða innihaldið og bygnaðin fyrri *okkara* fólkaskúla. Tá eg sigi *okkara* fólkaskúli, so er tað tí, at tað eru vit, sum avgera hetta. Skúlin er ímyndin av tí politiska viljanum. Ábyrgdin og avgerðin er okkara. Tann føroyski skúlin eigur at hava ein føroyskan samleika. Samleikin, mentan okkara, eigur at staðfestast í lóg, lesiætlanum, læraraútbúgving og undirvísingarmiðlum.

Harumframt eigur okkara lógarsmíð at taka støði í gransking í føroyskum viðurskiftum, av tí at tann vitan, ið er grundarlagið undir okkara útbúgvingum, ofta er bygd á útlenskar keldur. Hetta er sjálvandi eisini gott og neyðugt, men tað er ikki altíð, at somu viðurskifti gera seg galdandi í Føroyum sum aðrastaðni. Skulu okkara útbúgvingar mennast og standa mát við samsvarandi útbúgvingar í grannalondunum, so eiga vit at fara undir námsfrøðiliga gransking.

Føroyska samfelagið er so lítið, og vit verða alsamt tættari knýtt at umheiminum. Vit mugu samstarva tvørtur um landamørk, og ofta eru tað hini, ið seta krøvini. Tað er tí neyðugt at hava eitt mentanarligt stöðufesti, soleiðis at vit ikki verða tikin av fótum í altjóða meldrinum. Næmingarnir eiga við støði í okkara heimligu mentan at fáa kunnleika til aðrar mentanir, soleiðis at teir verða førir fyrri at fata og samskifta við aðrar tjóðir uttan at missa sín egna samleika.

Vit eiga at hava eitt stöðugt orðaskifti um skúlans leiklut í samfelagnum, og hvussu hann eigur at verða skipaður, bæði innihaldsliga og bygnaðarlaga. Skúlans dyr mugu latast upp, og skúlin eigur virkin at taka lut í orðaskiftinum um, hvussu vit menna skúlan.

Tað tykist mangan, sum einki fær avleiðingar í fólkaskúlanum. Vánalig uppmøting, ólátaður atburður og lítil virðing fyrri arbeiði skúlans hava ført við sær, at vanlig hugsan er, at í fólkaskúlanum ber alt til, einki fær fylgjur. Lærarar og leiðsla standa mangan hjálparleys og vita sær einki til ráða at taka. Her má vend koma í. Leiðslan má fáa heimild at seta atgerðir í verk, so at næmingar kunnu verða vístir til annan skúla ella annað undirvísingartilboð.

Javnar tekur kjak seg upp um, hvørt allir næmingar kunnu rúmast í fólkaskúlanum. Sagt verður, at teir veiku fáa ov lítlan stuðul og teir dugnaligastu ov fáar avbjóðingar. Takið er at fáa skipað ein skúla, har rúmd er fyrri øllum næmingum, og har bæði teir veiku og teir dugnaligu fáa avbjóðingar, sum kunnu nøkta teirra tørv. Neyðugt verður tí við einum orðaskifti um, hvussu langt hugtakið rúmd í undirvísingini kann tumbast, tá ið atlit skulu takast bæði til tað einstaka barninum og til fjøldina.

Tað vánaliga úrslitið frá PISA-undankanningini hevur skapt eitt kjak í samfelagnum um fólkaskúlan. Hetta er gott, og tað er eisini høvuðsorsøkin til hetta aðalorðaskifti. Tað er sera týðningarmikið, at eitt slíkt kjak er sakligt og breitt, og at allir partar

kenna ábyrgd. Tað er skjótt at gera einfaldar niðurstøður og at kasta alla ábyrgd yvir á skúla og lærarar. Men eg vil sum landsstýrismaður í skúlamálum ávara ímóti hesum. Tað hevur alstóran týðning, at vit sum politikarar skapa góðar karmar og geva lærarunum amboð í teirra sera týðningarmikla arbeiði og mangan truplu uppgávu. Vit eiga at hava virðing fyri lærarastarvinum. Sum nevnt, so vísti kanningin, at føroyskir næmingar høvdu vánalig faklig avrik, men kanningin vísti eisini, at næmingarnir trívast væl í skúlanum, hava sum heild góð viðurskifti við lærararnar, og KST-førleikin hjá føroyskum næmingum er rímiliga góður.

Arbeidsbólkurin, ið fekk sum uppgávu at lata landsstýrismanninum tilmæli um, hvørji átøk eiga at verða framd í fólkaskúlanum beinanvegin, soleiðis at næmingarnir kunnu styrkja sínar fakligu førleikar og læra at nýta sína vitan í breiðum høpi, er, sum longu nevnt, komin við 45 tilmælum um átøk, sum kunnu betra um støðuna. Nøkur krevja ikki stórvegis játtan og kunnu setast í verk beinanvegin, meðan onnur krevja munandi størri játtan til fólkaskúlan. Summi tilmæli eru eisini sera umfatandi og krevja breiða politiska viðgerð.

Tað ber sjálvandi ikki til, og tað er heldur ikki rætt at seta alt ov nógv tiltøk í verk í senn, og tí eru eisini nøkur øki vald út, sum kunnu raðfestast soleiðis:

1. **Átøk, sum kunnu fremjast beinanvegin, og sum kosta lítið ella einki**
2. **Átøk, sum krevja økta játtan, og kanningar, sum taka 1-2 ár at fremja**
3. **Átøk, sum krevja longri viðgerðartíð, 3-5 ár ella meira.**

Ad.1. Átøk, sum kunnu fremjast beinanvegin

Samstarv millum skúla og heim

Aðalmálið er, at hvør einstakur næmingur fær sum mest burtur úr skúlagongdini, at hann fær møguleika til at mennast bæði fakliga og sosialt. Hann skal læra at arbeiða sjálvstøðugt og taka ábyrgd av egnari læring. Samstundis skal hann duga at vera partur av einum felagsskapi, læra at samstarva, taka avgerðir og kenna samábyrgd av arbeiðinum í flokkinum, virða onnur og duga at nýta meginreglurnar fyri at liva og virka í samfelagnum.

Skúlin einsamallur megnar ikki hesa stóru uppgávu. Fortreytin fyri at røkka hesum máli er, at tað er eitt gott og væl skipað samstarv millum skúla og heim, so at næmingurin røkir sína skúlagongd, er væl fyri, fyrireikar seg til undirvísingina, og at heimið saman við skúlanum lærir næmingin at virða og halda meginreglur skúlans. Heimið skal hava ein virknan leiklut í skúlagongd barnsins. Eisini er umráðandi, at næmingurin lærir at síggja, hvønn týðning skúlagongdin hevur, so hann fær hug at læra og framhaldandi at útbúgva seg.

Foreldraráð og floksráð

Foreldur eiga at fáa størri ávirkan á skúlagongdina hjá børnunum, ikki bara gjøgnum skúlastýrini, men tey eiga eisini at kunna skipa seg í floksráð og foreldraráð á hvørjum skúla. Hetta er upp til hvønn einstakan skúla og foreldrini at taka stig til, men eigur at vera undir skipaðum viðurskiftum.

Umboðini í floksráðunum kundu verið tvey foreldur, flokslærarin og tveir næmingar. Arbeidssetningurin hjá floksráðunum skal vera ítøkiligur og skal miða eftir at hækka tað sosiala støðið og betra um trivnaðin og læriumstøðurnar hjá næmingunum.

Floksráðið skal í høvuðsheitum í samstarvi við flokslæraran og við næmingarnar taka sær av trivnaði, skúla- og undirvísingarumstøðum. Eru tað serlig viðurskifti, sum floksráðið ynskir at viðgera, so er hetta í samstarvi við skúlastjóran og flokslæraran. Floksráðið kann eisini viðgera heimaarbeiði, arbeiðslag, happing, atburð og arbeiðsfrið í flokkinum.

Foreldraráð er ein skipan, sum hevur verið í nógv ár, og umboðar øll foreldur í skúlanum. Skúlarin hava sjálvir tikið stig til at skipa foreldraráð.

Limirnir í foreldraráðnum kunnu verða 1 foreldraumboð úr hvørjum flokki. Er tað ein stórur skúli, kunnu foreldrini velja eitt ráð við færri limum. Arbeiðið í foreldraráðnum er ein samskipan fyri skúlan um felags mannagongdir, skúlaumhvørvi, fyrilestrar um ávís evni og evni ella spurningar, sum ráðið heldur, eiga at verða tikin upp. Foreldraráðið kann eisini hava samstarv við foreldraumboðini í skúlastýrinum, og skúlastjórin kann vera við eftir tørvi. Foreldraráðið skipar seg sjálv.

Lesimenning

Skúli og heim eiga í samstarvi at skipa fyri, at næmingar lesa í minsta lagi 20 min. hvønn dag. Foreldur eiga dagliga at lesa saman við børnum sínum, og skúlin eigur í hvørjum flokki at skipa lesibólkar, har næmingarnir bæði lesa sjálvstøðugt og lesa hvør fyri øðrum. Harumframt eigur lesing at vera partur av undirvísingini í øllum lærugreinum, og skúlin eigur í ársætlanini hjá hvørjum einstøkum flokki at seta tíð av til lesimenning. Skúlabókasavnið eigur at vera ein sjálvsagdur partur av hesum lesiátaki.

Neyðugt er at gera serligar mannagongdir fyri lesivenjing hjá næmingum við serligum tørvi, har serundirvísingartoymið er við í ráðleggingini.

Í læraraútbúgvingini eigur eitt kravt evni at vera byrtjanarundirvísing í lesing, so at lærarar ognar sær førleika at læra næmingar við ymsum evnum at lesa. Tað er av stórum týðningi at seta eitt fólk á Føroya Læraraskúla at byggja brýr ímillum lesigranskingina og tað praktiska arbeiðið sum lærari. Vantandi sambinding ímillum gransking í lesing og veruleikan í fólkaskúlanum er ein stórur trupulleiki. Her verður bæði hugsað um ta námsfrøðiligu granskingina og grundgranskingina í lesing, t.v.s. gransking í, hvat tað er, sum hendir, tá ið ein lesur, og tá ið ein hevur trupulleikar við at lesa. Aftrat lesitrupulleikunum er eisini týðningarmikið at hyggja at, hvussu vit tilogna okkum málið, og hvønn týðning málmenningin hevur sum fyrirtreyt fyri lesingini.

Eitt er at duga at lesa, líka umráðandi er, at næmingarnir venja seg at skilja tað, teir lesa. Neyðugt er tí, tá ið næmingar hava lesitíma í skúlanum, at teir samstundis fáa tilfar um tað, teir hava lisið, bæði skrivligar spurningar og munnliga frásøgn. Í nógv ár hevur frílesing verið fastur tóttur bæði í donskum og føroyskum, men um vit skulu líta á Pisa- undankanningina, so hevur hetta ikki ment evnini hjá næmingunum at skilja tað, teir lesa, í nóg stóran mun. Eitt eru tímar og eitt er tíð til lesing, men eisini krevst tilfar og venjingar at viðgera tekst.

Bókasavnsnýtsla

Ein partur av uppalingini er at læra barnið at leita sær vitan. Foreldur og stovnar skulu nýta bókasavnið sum ein natúrligan tótt í menningini av barninum. Tá ið barnið kemur í skúla, eigur tað at hava eina vitan um, at skúlabókasavnið er ein týðningarmikil liður í at tilogna sær førleika og vitan. Næmingarnir eiga at hava atgongd til skúlabókasøvnini allan skúladagin. Hetta setur krøv til kommunurnar, tí nógv bókasøvn eru smá og ótíðarhóskandi. Skúlabókasavnið skal liggja høgliga fyri í bygninginum, so at næmingar bæði í undirvísingartíð og í fríløtum kunnu brúka tað. Tað er ógvuliga umráðandi í allari skúlabygging, at skúlabókasavnið fær ta rúmd og staðseting í bygninginum, sum tað eigur at hava sum námsfrøðiligur tænaustudepil.

Samanlagdur stovnur

Ætlanin er at skipa Landsmiðstöðina, Skúlabókagrunnin og KT-depilin í ein nýggjan stovn, sum skal vera fakligur og námsfrøðiligur kveikjari fyri skúlaverkið. Uppgáurnar hjá hesum samanlagda stovni skulu m.a. vera at ráðgeva og vitja skúlar kring landið, útvega skúlaverkinum undirvísingartilfar og styrkja og menna KT-førleikan hjá skúlum og lærarum.

Fyrireiking til skúlabyrjan

Eg taki undir við tilmælinum frá PISA-arbeiðsbólkinum, har sagt verður, at til tess at øll børn skulu fáa eina góða skúlabyrjan, er avgerandi, at tey eru væl fyrireikað at koma í skúla. Fyrireikingin eigur at byrja, áðrenn børnini koma í skúla, og serligur dentur eigur at verða lagdur á málmanningina hjá teimum. Flestu børn í Føroyum í dag eru í barnagarði ella í dagrøkt. Eisini hava fleiri kommunur sett á stovn frítíðarskúlar, har børn í 1. 2. og 3. flokki eru eftir skúlatíð. Til tess at skipa gerandisdagin hjá børnum sum eina heild í sambandi við skúlabyrjanina er neyðugt, at barnagarðar, skúli og frítíðarskúli samstarva.

Tilgongdin at gera børn skúlabúgvín má byrja fyrr, antin við at kommunur, sambært § 4, stk. 2 í fólkkaskúlalógini, seta á stovn forskúla til endamálið, ella við samstarvi millum skúla og barnagarð um tey 5-6 ára gomlu børnini. Børnini skulu læra at vera í skúla, vera trygg við undirvísingarstöðuna, har tað fer fram eitt samspæl millum læring og leik. Øll børn eiga at læra skúla og flokslærara at kenna, áðrenn tey koma í 1. fl.

Ymiskar meiningar eru um, nær børn skulu fara í skúla. Serfrøðingar, sum PISA-arbeiðsbólkurin hevur leitað sær ráð hjá, mæla til, at børnini fara í skúla 6 ára gomul. Sagt verður, at tey flestu 6 ára gomlu børnini eru longu á einum slíkum búningargstigi,

at tey eru før fyri at fara undir eina skipaða menning. Men tað eru eisini børn, sum ikki eru búgvín at fara í skúla 6 ára gomul.

Eingin ivi er tó um, at ein góð skúlabyrjan er grundarlagið undir framhaldandi menning og útbúgving hjá barninum, og tí má málið vera, at skúlabyrjanin hjá tí einstaka barninum skal vera góð. At stimbra undir framhaldandi forvitni og áhugan at læra og mennast er ein av teimum týðandi uppgávuunum hjá bæði pedagogum og lærarum í barnagørðum, skúlum og frítíðarskúlum. Tí er neyðugt at styrkja samstarvið millum lærarar og pedagogar og at orða yvirskipað mál og karmar fyri virkseimið í barnagarði og skúla í sambandi við at fyrireika børn at byrja í skúlanum. Frítíðarskúlin eigur eisini at verða partur av hesum, so at næmingarnir fáa eitt heildartilboð.

Tilmæli:

Omanfyri nevndu mál verða sett í verk sum skjótast:

- Samstarv millum skúla og heim
- Floksráð og foreldraráð
- Lesimenning
- Bókasavnsnýtsla
- Fyrirreiking til skúlabyrjan
- Landsmiðstøðin, Føroya Skúlabókagrunnur og KT-depilin verða lagdir saman í ein stovn

Ad.2. Átøk, sum krevja økta játtan, og mátingar

Byrjanarundirvísing

Skúlabyrjanin eigur at taka atlit at tí einstaka næminginum, seta mál fyri sosialari og fakligari menning, og undirvísingin eigur at verða lögð soleiðis til rættis, at allir næmingar fáa sínar avbjóðingar. Innihald og arbeiðslag eiga at verða fjølbroytt, og størri áherðsla skal verða lögð á byrjanarundirvísingina serliga í føroyskum og støddfrøði. Málið er, at næmingarnir skulu duga at lesa tvey tey fyrstu skúlaárini. Umráðandi er at menna bæði lesiførleika og lesiáhuga hjá næmingunum og skipa so fyri, at teir fáa fjølbroytt og mennandi tilfar á móðurmálinum.

Skúlin eigur at geva næmingunum bestu umstøður frá fyrsta skúladegi. Hugsað verður bæði um fakligar fortreytir og fysiskar karmar. Tað fyrsta skúlaárið er ofta tað týðningarmesta. Tað er her, at barnið lærir at vera skúlanæmingur. Hvussu hetta eydnast, veldst nógv um læraran og skúlan. Hugsað verður um tann hugburðin, sum skúlin hevur móttvegis skúlabyrjan, og tann dentin, sum skúlin leggur á júst hetta.

Tímatalið í byrjanarundirvísingini í Føroyum er lægri enn í hinum Norðanlondunum (sí talvu 2 í fylgiskjali). Hetta hevur sjálvandi við sær, at okkara næmingar hava fingið færri undirvísingartímar tey fyrstu árin, og kann hetta vera ein av orsökunum til, at lesiførleikin er verri enn aðrastaðni. Mælt verður tí til at hækka tímatalið í 1. og 2. flokki stigvíst tey næstu árin.

Tilmæli

Fyri at styrkja lesingina verður mælt til at broyta ásetingina í § 19, stk. 2 í fólkkaskúlalógini soleiðis, at undirvísingartímatalið um vikuna í 1. og 2. flokki verður hækkað við:

- 1. august 2007: 1 t/v í hvørjum árgangi í 1. og 2. flokki
- 1. august 2008: 1 t/v í hvørjum árgangi í 1. og 2. flokki
- 1. august 2009: 1 t/v í hvørjum árgangi í 1. og 2. flokki

Serfrøðingakanningar

PISA-undankanningin staðfestir, at førleikin hjá næmingunum í lesing, stóddfrøði og náttúrulærugreinunum er als ikki nøktandi. Í kanningini eru Føroyar á næst niðasta plássi samanborið við hini londini, sum luttóku í kanningini.

Fyri at seta munadygg tiltøk í verk, er, sum PISA-arbeidsbólkurin eisini mælir til, neyðugt at hava ítøkiligt kanningartilfar at byggja á. Hetta kann vera fyrsti liður í at fara undir námsfrøðiliga gransking. Tiltakið kann verða framt saman við útlenskum granskarum, sum hava neyðugan førleika og royndir.

Ætlanin við serfrøðingakanningum er at finna orsøkirnar til ta vánaligu støðuna og at fáa tilmæli um, hvørji tiltøk kunnu setast í verk fyri at bøta um fakligu førleikarnar hjá næmingunum.

Tilmæli

Mælt verður til, at serfrøðingar verða settir at kanna, hvørjir trupulleikarnir eru í fólkkaskúlanum, og at koma við tilmælum um ábøtur.

Undirvísingartilfar

Neyðugt er alsamt at tryggja, at undirvísingartilfarið, sum brúkt verður í fólkkaskúlanum, er á føroyskum. Stevnumiðið er, at bæði undirvísingartilfar fólkkaskúlans og barna- og ungdómsbókmentir okkara eru á móðurmálinum, og neyðugt er at fáa til vega meira av lætt lesiligum bókum.

Føroya Skúlabólagrunnur hevur sum uppgávu at veita føroyska skúlaverkinum undirvísingartilfar á móðurmálinum. Landsstýrismaðurin ásetir meginreglur fyri útgávuvirkseminum, og gjørd verður ein 2 ára útgávuætlan, sum verður dagförd eftir tøvvi. Harumframt fær Bókadeild Føroya Lærarafelags stuðul til útgávuvirksemi til børn og ung, har serliga verður miðað eftir at útgeva fagurbókmentir.

Tíðarhóskandi tilfar vantar í flestu lærugreinum í fólkkaskúlanum. Hóast alsamt verður arbeitt við at útvega hetta tilfar, so tykist tørvurin at verða stórur, tí at trupult er bæði at geva út nýtt tilfar og at dagføra verandi tilfar. Vanlig mannagongd aðrastaðni er, at alt undirvísingartilfar verður dagfört í minsta lagi 8. hvørt ár.

Vit eiga politískt at seta okkum sum mál innan 10 ár at fáa til vega føroyskt undirvísingartilfar í øllum lærugreinum fólkaskúlans og til allar næmingar. Tó er spurningurin, um ikki ber til at nýta enskt og danskt undirvísingartilfar í ávikavist enskum og donskum. Tað eru altíð nýggjar avbjóðingar fyri framman, og soleiðis eigur at vera, tí skúlin skal fylgja við og vera ein partur av samfelagsmenningini, og undirvísingarmiðilin er eitt týðandi amboð í hesum arbeiði. Síðsta átakið, at veita skúlunum fjølbroytt og tíðarhóskandi tilfar, er arbeiðið at seta í verk ein undirvísingarportal.

Neyðugt verður at játta meira av peningi til hetta endamálið, men samstundis eiga vit at tryggja, at onnur - bæði forløg og einstaklingar, fólk, ið liggja inni við tilfari, og eldsálir á økinum - eisini fáa part av játtanini, bæði til skúlabøkur og aðrar undirvísingarmiðlar, soleiðis at ein ávís kapping verður á økinum.

Tilmæli

Mælt verður til, at játtaður verður peningur til at gera undirvísingartilfar til fólkaskúlan í øllum lærugreinum og evnum á móðurmálinum. Játtanin eigur at verða hækkað við 6 mió. kr. í einum trý ára skeiði. Hetta er 2 mió. kr. um árið.

Eftirmeting

PISA-arbeiðsbólkurin mælir í sínum tilmæli til at seta eftirmetingarskipan í verk. Eftirmeting og royndir eru ikki í sær sjálvum eitt endamál, men verða tær nýttar á rættan hátt, kunnu tær verða bæði eitt amboð hjá lærarum, foreldrum og næmingum at fáa at vita, hvussu støðið er, og samstundis verða nýttar sum amboð at leggja undirvísingina til rættis frameftir.

Skúlin, foreldur og myndugleikar fáa við hesum eina góða mynd av, hvussu støðið í flokkinum og hjá tí einstaka næminginum er í mun til tað, sum kravt verður sambært galdandi ásetingum.

Fráfaringarroyndir

Fólkaskúlalógin heimilar í dag, at næmingarnir í framhaldsdeildini kunnu avgera, um teir stilla seg til roynd ella ikki. Hetta haldi eg ikki vera rætt, tí tá ið ein næmingur hevur fingið undirvísing í eini lærugrein, so eigur hann samstundis at vita, at hann skal til roynd, tá ið undirvísingin er liðug. At lata næmingin avgera, um hann fer til roynd ella ikki, er tað sama sum frammanundan at leggja eina líkasælu í undirvísingina og arbeiðsorkuna. Virðingin fyri undirvísingini verður burtur, tí tú kanst sjálvur avgera, um tú vilt fara til próvtøku ella ikki.

Av tí at hesar royndir eru í endanum á skúlagongdini hjá næmingum fólkaskúlans, ber tað bert í lítlan mun til hjá skúlunum at nýta royndirnar sum amboð til at eftirmeta úrslitið saman við næmingunum og veita teimum vegleiðing og hjálp at arbeiða við økjum, sum bøtt eigur at verða um. Hesar royndir brúkar næmingurin í høvuðsheitum í sambandi við, at hann søkir inn á miðnámsskúla, søkir lærupláss ella arbeiði.

Eitt annað er, at lógin leggur upp til, at undirvísingin skal javnan eftirmetast. Sum nú er, er bert fráfaringarroynd, tá ið 9. flokkur er liðugur, og víðkað fráfaringarroynd, tá ið undirvísingin í 10. flokki endar.

Skrivligt enskt

Neyðugt er framhaldandi at styrkja um málførleikan í enskum. Sum skipanin er i dag, er fráfaringarroyndin í enskum bert munnlig, men í víðkaðu fráfaringarroyndini er royndin munnlig og skrivlig. Næmingar, sum fara í miðnámskúla aftan á 9. flokk, hava tí ikki havt møguleikan at fara til roynd í skrivligum enskum í fólkaskúlanum. Hetta er óheppið. Og nú enskt er flutt niður í 4. flokk, er heilt natúrligt, at próvtøkan í 9. flokki eisini verður skrivlig.

Landsroyndir

Skipað eigur at verða fyri landsroyndum í útvaldum árgangum fyri at tryggja foreldrum, næmingum, lærarum og myndugleikum innlit í tað fakliga støðið í fólkaskúlanum. Við støði í hesum landsroyndum kunnu vit rætta tað uppafur í undirvísingini, sum ber á tað skeiva borðið. Tað kunnu vit ikki brúka eina fráfaringarroynd í 9. flokki til, tí tá er ov seint fyri næmingin at rætta tað, sum vantar í. Landsroyndirnar eru ætlaðar sum eitt amboð hjá lærarum og leiðslu skúlans at eftirmeta undirvísingina og hava ítøkilig grundarlag at bøta um undirvísing og arbeiðslag næminganna, so at ábøtur kunnu verða gjørdar nóg tíðliga. Eisini skal skipanin verða eitt amboð hjá foreldrunum at fylgja við undirvísing hjá børnunum, so at tey saman við skúlanum kunnu gera sítt til, at næmingarnir fáa mest møguligt burtur úr skúlagongdini.

Samstundis skal verða víst á, at hesar royndir ikki kunnu koma ístaðin fyri ta regluligu eftirmeting, sum skúlarnir skipa fyri øll skúlaárin, men eru ein almenn eftirmeting við felags uppgávum fyri alt landið.

Støðuroyndir

Ásett er í § 14, stk. 2 í fólkaskúlalógini:

Stk. 2. Úrtøka næminganna skal javnan verða eftirmett. Henda eftirmeting, ið er sameindur partur av undirvísingini, skal vera støðið undir teirri leiðbeining, tann einstaki næmingurin fær, og undir ráðlegging av komandi undirvísing

Hesar støðuroyndir saman við regluligu eftirmetingini hjá skúlanum skuldu givið lærarunum betri amboð í sambandi við leiðbeining og at ráðleggja komandi undirvísing, betri kunning til foreldrini um støðuna hjá næmingunum og betri ráðgeving um, hvat foreldrini serliga skulu leggja dent á í heimaarbeiðinum, t.d. at lesa fyri og saman við børnunum.

Tilmæli

1. Mælt verður til, at § 16, stk. 9 í fólkkáskúlalógini verður strikað. Allir næmingar skulu til roynd. Tað skal ikki vera eitt val, men eitt krav.

2. Mælt verður til, at skrivlig fráfaringarroynd verður í enskum í 9.flokki.

3. Mælt verður til, at skipað verður fyri landsroyndum í føroyskari rættsskriving/stíli, støddfrøði, lesiførleika og náttúrulærugreinunum í 4. og 6. flokki.

4. Umframt fráfaringarroyndir og landsroyndir verður eisini mælt til at seta í verk støðuroyndir í 3., 5. og 7. fl. Hesar royndir skulu vera ein liður í arbeiðinum hjá skúlunum at eftirmeta undirvísingina, sum ásett er í § 14, stk. 2.

Treytin fyri, at hesar eftirmetingar verða settar í verk, er, at lesiætlanirnar eru málrættaðar. Tað merkir, at næmingarnir skulu hava rokkið tey ásettu málini í hvørjari lærugrein á hvørjum flokksstigi. Lesiætlanirnar verða dagfórðar í tráð við broytingarnar.

Tað er umráðandi, at hesar royndir og eftirmetingar verða settar í verk. Tær eru eitt gott amboð hjá skúlanum, foreldrum og næmingum, bæði tá ið ræður um eftirmeting, at leggja undirvísingina til rættis og at varpa ljós á, hvat áherðsla skal verða lögð á frameftir. Harumframt verður mælt til, at diagnostiskar royndir í lesing verða gjørðar bæði til 1. og 2. flokk.

TRAS (Tidlig registrering af sprogudvikling)

Mentamálaráðið/Sernámsdepilin hevur tikið avgerð um, at Føroyar skulu upp í TRAS-arbeiðið. Í lóttuni verður tilfarið umsett, síðani skulu allir dagstovnar hava skeið í, hvussu tað skal brúkast. TRAS er ment í Noregi og verður brúkt í flestu Norðurlöndum. Hetta er eitt vælegnað eygleiðingartilfar at brúka fyri at fáa yvirlit yvir menningina hjá øllum børnum frá 2 ára-aldri.

Við TRAS fáa starvsfólkini í dagstovnunum eitt amboð til at lýsa:

- tað, barnið megnar ella ikki megnar
- hvat stovnurin meira skal arbeiða við
- framgongdina, ið hevur verið
- hvørji stig eru neyðug at taka

Umframt at hetta tilfar skal hjálpa starvsfólkunum í dagstovnunum til at seta skjótari inn við tiltøkum, ið kunnu menna barnið, har tørvur er, er tilfarið væl egnað at nýta í samskiptinum við foreldur.

Tilmæli

Mælt verður til, at TRAS verður sett í verk í barnagørðum 1. august 2007. Útreiðslurnar hjá Mentamálaráðnum/Sernámsdeplinum í hesum sambandi eru at gera undirvísingartilfarið og at gjalda fyri skeið. Útreiðslurnar til hetta átak eru umleið kr. 200.000,00.

Leiðsla

Skúlaleiðarin hefur fyrisitingarligu og námsfrøðiligu leiðsluna av virksemi skúlans. Hann skal skapa virðing fyri skúlanum og vísa leiðslumyndugleika og hegni til at leiða og samstarva. Hann skal hava hugsjónir um skúlamenning, og hvussu menningararbeiði verður sett í verk. Hann skal leggja dent á at fremja andsfrælsi, tolsemi og gott samarbeiði millum skúla og heim og eggja næmingum og foreldrum til at fáa sum mest burtur úr skúlagongdini bæði fakliga og sosialt.

Skúlans leiðsla skal skapa tryggileika í skúlans arbeiði, og fakligi stoltleikin hjá skúlanum skal myndast av fyrisitingarliga og fakliga dugnaligum leiðarum. Leiðarin skal ganga á odda í námsfrøðiliga virksemi skúlans, hava greiðar hugsjónir um at menna skúlans virksemi, og hann skal vera sjónligur í myndanini av skúlanum.

Til at røkja hesa fjøltáttaðu uppgávu er neyðugt, at allir fólkaskúlaleiðarar skulu hava leiðsluútbúgving, og teirra leiðsluførleiki skal alsamt mennast.

Teir skulu hava førleika at skipa fyri starvsfólkamenning í egnum skúla og syrgja fyri, at starvsfólk skúlans alsamt fáa fakliga og námsfrøðiliga eftirútbúgving og móguleika fyri persónligari menning. Leiðslan eigur at fáa neyðug amboð til at fremja umrøddu starvsfólkamenning. Hetta er ein góð intentiún, sum uttan iva fer at geva skúlanum íblástur og lyfta hann upp á eitt hægri fakligt og námsfrøðiligt støði. Neyðugt er at gera eina skipan, sum tryggjar leiðaranum neyðugan førleika og umstøður at fremja hesa starvsfólkamenning.

Leiðsla er ein ómetaliga týðandi partur av virksemi skúlans. Fólk, ið hava áhuga fyri at gerast leiðarar, eiga at fáa móguleika at taka leiðaraútbúgving (undanleiðaraútbúgving).

Kravið til leiðarar í fólkaskúlanum er, at teir skulu hava lokið fólkaskúlalæraraútbúgving, men spurningurin er, um móguleiki skal vera fyri, at eisini onnur, ið hava leiðsluførleika og aðra viðkomandi útbúgving, kunnu verða sett sum leiðarar í fólkaskúlanum.

Tilmæli

Mælt verður til framhaldandi at geva leiðslunum á skúlunum móguleika fyri at eftirútbúgva seg, og somuleiðis verður mælt til, at eisini onnur við leiðsluførleika og námsfrøðiligari útbúgving enn bara fólk við fólkaskúlalæraraútbúgving kunnu gerast skúlastjórar í fólkaskúlanum.

Lærarar

Lærarin skal hava førleika at inna tær uppgávur, ið ásettar eru í fólkaskúlalógini, bæði tá ið talan er um persónlig, samfelagslig og sosial viðurskifti og ikki minst faklig, didaktisk og námsfrøðilig. Eisini er týðningarmikið, at lærarin er førur fyri at mæta næmingunum á tí stigi, teir eru á, og lærarin skal duga at laga undirvísingina til tann einstaka næmingin. Lærarin skal duga at leggja til rættis, samstarva, fremja og eftirmeta undirvísing, umframt at lærarin skal hava førleika til at granska, kveikja og seta í verk menningartiltøk.

Undirvísing lærarans og fakliga styrki hansara eigur eisini at tola at verða tikin til viðgerðar. Tað er bert við fakliga dugnaligum lærarum, tú kanst hækka undirvísingarliga støðið í fólkaskúlanum. Tann dugnaligi lærarin hevur hollan fakligan førleika, bæði innan námsfrøði og yrkisgrein. Hann dugir at seta næmingunum hóskaði krøv og eggjar teimum til at læra.

Lærara- og pedagogútbúgvingin

Í august 2006 kom eitt uppskot til nýggja læraraútbúgving og nýggja pedagogútbúgving. Uppskotið leggur upp til, at báðar útbúgvingarnar eru granskingargrunndaðar bachelorútbúgvingar, sum enda við eini bachelorverkætlan við støði í einum námsfrøðiligum/fakligum verkevni. Uppskotið um at pedagog- og læraraútbúgvingarnar gerast hægri útbúgvingar, er ein liður í at dagføra og nútímansgera hesar útbúgvingar soleiðis, at tær vera á støði við líknandi útbúgvingar í okkara grannalondum. Hetta fer samstundis at geva føroyskum pedagogum og lærarum sama móguleika fyri arbeiði og framhaldsútbúgving á hægri lærustovnum, sum pedagogar og lærarar útbúnir í útlondum. Dagføringin av útbúgvingunum skal geva pedagogum og lærarum eina holla og nútímans útbúgving til at virka í føroyska samfelagnum, og er eisini ein liður í at betra um móguleikarnar fyri framhaldslestri.

Bæði einstaklingar og samfelagið í sini heild vera fyri stórum avbjóðingum vegna m.a. alheimsgerð, kunningartøkni, miðlum, kapping og individualisering. Vaksandi krøv verða sett til útbúgvingarskipanina og ikki minst fakligheitina. Skulu vit sum samfelag fylgja við í menningini og kunna sammeta okkum við onnur framkomin lond, noyðast vit at raðfesta útbúgving høgt. Ein alsamt meira broytilig verð krevur samstundis, at allir yrkisbólkar støðugt hava móguleika til eftirútbúgving og víðari lestur. Í uppskotinum til dagfórðar lærara- og pedagogútbúgvingar verður mett, at tað er neyðugt at skipa eina serstaka eftir- og víðariútbúgvingardeild á Læraraskúlanum til at standa fyri og samskipa eftir- og víðariútbúgving á undirvísingarliga og øðrum viðkomandi økjum.

Tilmæli:

Nýggj lærara- og pedagogútbúgving verður sett í verk frá 1. aug. 2008, og skipað eftirútbúgving verður sett í verk.

Ad.3. Átøk, sum krevja longri viðgerðartíð

Leggja fólkaskúlan út til kommunurnar at umsita

Politiskt eigur støða at verða tikin til, hvør skal hava ábyrgdina av skúlanum í framtíðini. Tvíbýtta ábyrgdin, sum nú er, hevur víst, at tað er óheppið, at tað ikki er ein og sami myndugleiki, sum hevur ábyrgdina av skúlanum. Fyrimunir, um kommunurnar hava alla ábyrgdina av skúlanum, eru, at avgerðirnar liggja nærri borgarunum, at myndugleikin á staðnum fær størri ávirkan á viðurskiftini, og at tað verða kommunurnar sjálvar, sum avgera, hvussu skúlaskapurin í kommununi verður raðfestur, umframt tey minstamørk, sum Mentamálaráðið ásetir. Kommunurnar skulu

sjálvar gera av, hvørjir skúlar skulu verða nýttir, og hvørjir skulu verða niðurlagdir, eisini um tað skulu verða stórir skúlar ella bæði stórir og smáir í einum øki.

Tilmæli

Mælt verður til, at fólkaskúlin verður lagdur til kommunurnar at umsita.

Annar møguleiki

Um skúlin ikki verður lagdur út til kommunurnar, so verður mælt til, at tað í framtíðini verða skipað skúlaøki við einari meginfyrising og einari økisfyrising.

Meginfyrisingin

Uppgáurnar í meginfyrisingin verða m.a. at skipa fyri lóggávuvarbeiði, fyrisita, hava yvirumsjón og eftirlit við skúlaverkinum, gera reglur og skipa fyri menning og tilluta skúlaøkinum tímajáttanir.

Økisfyrising

Í hvørjum øki setir landsstýrismaðurin ein økisskúlastjóra. Skúlaleiðarar virka framhaldandi sum dagligir leiðarar av øllum virkseminum í tí einstaka skúlanum. Uppgávan hjá økisskúlastjóranum skal vera at samskipa alla undirvísing í økinum og at tryggja, at menningarætlanin fyri Fólkaskúlan verður sett í verk. Økisskúlastjórin hevur fíggarliga, fyrisingarliga og námsfrøðiliga ábyrgd móttvegis meginfyrisingini og økinum og setir í starv og loysir úr starvi skúlaleiðarar og lærarar.

Leiðslan á tí einstaka skúlanum

Tann einstaki skúlaleiðarin hevur dagligu fyrisingarligu og námsfrøðiligu leiðsluna av undirvísingini í skúlanum og hevur ábyrgd móttvegis økisskúlastjóranum. Skúlaleiðarin hevur ábyrgdina av at gera ítøkiliga menningarætlan fyri skúlan og hevur dagligu ábyrgdina av næmingum og starvsfólki skúlans. Lærararnir verða settir í økinum og kunnu tískil undirvísa í skúlunum í økinum.

Tilmæli - royndarverkætlan

Fyri at fáa staðfest, um tað er rætt at leggja skúlarnar út til kommunurnar og at lækka skúlaaldurin ella at fáa størri samstarv millum barnagarð og skúla, verður mælt til at skipa eina royndarkommunu, sum t.d. kundi verið Sunda kommuna, har royndarkommunan fekk tær heimildir, sum ætlanin er at lata allar kommunur fáa, tá ið skúlin verður lagdur út. Í hesi royndarskipan skulu lærarar og pedagogar samstarva um tey 6 ára gomlu. Tá ið henda royndartíð er farin, t.d. 3 ár, verður málið tikið upp til nýggja politiska viðgerð og støðutakan.

Serundirvísing

Ráðgevandi og samskipandi tænastræindir fyri tað sernámsfrøðiliga økið

Umráðandi er, at skúlin er fyrireikaður at taka ímóti næmingum við serligum tørvi. Gott samskipti eigur at vera millum barnagarð og skúla, soleiðis at skúlabyrjanin hjá næmingum, sum hava serliga hjálp fyri neyðini, gerst so trygg og avbjóðandi sum møguligt. Skúlarin eiga at hava serstømi, sum saman við leiðsluni skulu leggja undirvísingina hjá hesum næmingum til rættis.

Ráðgevingin til skúlnar skal mennast, og skjótil er settur á at leggja ráðgevingina út í økini. Arbeitt verður framhaldandi við at umskipa ta sernámsfrøðiliga tænastræina, til tess at gera hesa tænastræina betri mótvegis borgaranum. Arbeiðið við at skipa samskipandi/ráðgevandi tænastræindir kring landið heldur fram.

Foreldur eiga at venda sær til tænastræindina í økinum, tá ið barnið hevur sernámsfrøðiligar trupulleikar. Kommunurnar útvega høli og taka sær av rakstrinum. Fólk, ið hava serútbúgving á sernámsfrøðiliga økinum, ráðgeva og samskipa tiltøk til børn við breki ella sernámsfrøðiligum trupulleikum. Arbeiðið verður gjørt undir leiðslu Sernámsdepilsins og í samráð við barnaverndarstovur, heilsusustrar og sosialar deildir.

Tilmæli:

NSR-tænastræir verða skipaðar í økjum kring alt landið.

Serlig tilboð til atferðartrúplar næmingar í fólkaskúlanum

Tað tykist, sum næmingar, ið hava eina slíka atferð í skúlanum, at lærarin ikki fær undirvíst hvørki teimum ella hinum næmingunum, eru ein vaksandi trupulleiki. Hesir næmingar fáa lítið og einki burtur úr tí vanligu floksundirvísingini, tí fyri at kunna læra, krevst, at undirvísingin er lagað til teirra støði og trupulleika.

Hesir ófriðaliga næmingar verða í londunum runt okkum nevndir *AKT-børn*. Hetta heiti er ikki í sjálvum sær ein diagnosa, men er eitt felags heiti fyri børn við atferðar-, kontakt- og trivnaðartrupulleikum. Her í Føroyum hevði heitið ivaleyst verið ATT-børn: Atburður, Tilknyti og Trivnaður. Hetta hugtakið fevnir bæði um næmingar, ið hava fingið eina veruliga diagnosu, sum.t.d. Asperger, Autismu, DAMP/ADHD, og somuleiðis um næmingar, ið eru merktir av ótryggleika og øðrum, grundað á heimlig viðurskipti.

Í sambandi við hesar næmingar er neyðugt, at hugsað verður um, hvat skúlin kann gera, áðrenn farið verður undir at skipa serundirvísing, har Sernámsdepilin ella NSR (Náms- og Sálfrøðiliga Ráðgevingin) taka lut.

Fleiri næmingar høvdu kanska havt gagn av, at skúlamyndugleikin í størri mun brúkti fólkaskúlalógina § 41, stk. 3, ið heimilar at bjóða næmingum, ið eru farnir úr 7. flokki, eitt øðrvísi undirvísingartilboð, so teir kunnu lúka undirvísingarskylduna. Hetta verður gjørt í samráð við privatán arbeiðsgevara. Hesin skal játta at taka næmingin í arbeiði eini 4 -5 tímar um dagin eina ávísa tíð, soleiðis at næmingurin kann fáa undirvísing t.d. 3 tímar fyrst um morgunin. Neyðugt er, at ein ábyrgdar-

persónur er á arbeidsplassinum, sum hjálpir næminginum at fara í holt við arbeiðið, og sum hevur ábyrgd av, at hann ger tað, hann skal.

Í PISA-undankanningini upplýsa næmingarnir, at ófriður mangan valdar í tímunum, so tað darvar undirvísingini. Har atferðartruplir næmingar eru í flokkinum, eru læruumstøðurnar ikki nøktandi. Lærarin røkkur ofta ikki øllum næmingunum, tí at tað er sera krevjandi at fáa atferðartruplu næmingarnar at taka lut í undirvísingini. Ofta stendst ófriður júst í hesum flokkum, tí at atferðartruplu næmingarnir hava sum heild vána bindini og arbeidslag. Um bøtt verður um henda trupulleika, verða samstundis nógvir av trupulleikunum í dagsins skúla loystir.

Tilmæli

Mælt verður til, at AKT-lærarar verða settir at ráðgeva og hjálpa til í flokkum, har næmingar við atferðartrupulleikum eru, og at peningur verður játtaður til øðrvísi undirvísingartilboð.

10. flokkur - skiftið millum fólkaskúla og miðnámsútbúgving

Spurningarnir um innihaldið og skipanina í 10. flokki og um skiftið frá fólkaskúla til miðnámskúla eru fleiri ferðir viðgjørdir gjøgnum árin. Í álitinum um nýggja fólkaskúlalóg frá 1996 var sagt, at 10. flokkur skuldi kunna hava eitt liðiligt undirvísingarinnihald við fjølbroyttum útbúgvingartilboðum, men at hetta var treytað av ”*størri skúlaeindum ella samarbeiði skúlanna millum*”, og umframt hetta var eisini neyðugt ”*við einum víðfevnandi samarbeiði við aðrar skúlar og serstakliga við frítíðarundirvísingina og aðrar undirvísingarstovnar í umráðnum*” (s. 233).

Longu tá var ásannað, at sjálvt um einum næmingi í 10. flokki stendur mangt og hvat í boði á *pappírinum*, so eru møguleikar hansara tó kortini so sera nógv avmarkaðir. Hetta stendst av, at næmingagrundarlagið í 10. flokkunum her á landi er so lítið. Eingin ivi er um, at var samstarvið millum skúlarnar betri, so hevði 10. flokkur havt størri áhuga millum næmingarnar, og tilboðini høvdu eisini verið fleiri.

Tilmæli:

Við stóði í omanfyri nevnda og við atliti at endurskoðanini av miðnámskúlaøkinum, har hesin spurningur eisini verður viðgjørdur, verður mælt til eisini at viðgera hesar spurningar:

- hvussu kann skiftið millum fólkaskúla og miðnám gerast smidligari?
- hvussu kann 10. flokkur málrættast til teir næmingar, sum veruliga hava tørv á hesum skúlaári?
- hvussu fáa vit 10. árgang skipaðan í størri eindir við samstarvi við vinnu- og miðnámsútbúgvingarnar og frítíðarundirvísingina?
- ella skal 10. flokkur takast av?

Í Danmark hevur verið politiskt viðgerð av 10. flokki, men niðurstøðan har var, at 10. flokkur verður at halda fram.

Mentanararvur

Varðveitsla av mentanararvinum er ein av høvuðsuppgávuunum hjá skúla okkara. Í fólkaskúlalógini stendur, at skúlin í sátt og samvinnu við foreldrini skal hjálpa til at geva næmingunum eina kristna og siðalagsliga uppaling. Hann skal við støði í heimligari mentan menna kunnleika næminganna um føroyska mentan.

Ein partur av mentanararvinum er sangskatturin. Tað er sera umráðandi, at tað verður sungið við børnum í skúlanum, so sálmar og sangir kunnu verða lærdir til lítar. Tað er í mongum førum soleiðis, at tað var í skúlanum, tú lærði barnasangirnar, fosturlandssangirnar, sálmarnar og kvæðini, sum tú dugir uttanat sum vaksni.

Tað vísir seg tíverri ofta, at ungfólk nú á døgum hava torført við t.d. at syngja vanligar føroyskar fosturlandssangir, tí tey læra lítið uttanat. Her er farin ein broyting fram til tað verra, og ein orsök er ivaleyst, at ov lítið verður gjørt við hetta í skúlunum, samstundis sum minni verður sungið heima.

Alt eigur at verða gjørt fyri at varðveita henda týðandi mentanararv okkara, og tí eigur at verða álagt skúlunum at læra børn og ung vanligar føroyskar barnasangir, fosturlandssangir og sálmar. Skaldskapurin av manna munni, kvæðini, er eisini ein partur av hesum. Summir skúlar gera uttan iva nógv við hetta, men tímarnir til tónleik røkka ikki, tí tað eru ov nógvar lærugreinir samskipaðar í bólkinum handaverk og list, har tónleikur er ein av lærugreinunum.

Tilmæli:

Álagt verður øllum skúlum at syngja meira við børnunum og miðvíst at læra tey sálmar, sangir og kvæði, soleiðis at hesin mentanararvur okkara ikki fer fyri skeyti. Umframt í tónleiki og sangi eigur hetta at vera ein fastur partur av lærugreinunum, kristni og føroyskum.

KT-førleiki

At ogna sær KT-førleika eigur at vera eins sjálvsagt sum at læra at lesa, skriva og rokna. Tey trý hegnini at duga at lesa, skriva og at rokna verða rópt mentanarhegni. Í dag er kunningartøkni tað fjórða mentanarhegnið. Umráðandi er, at allir næmingar skúlans fáa umstøður til at menna sín hug til lærdóm gjøgnum KT. KT er eitt týðandi og fjøltáttað amboð, og skúlin skal tí geva næmingunum móguleika til at læra at nýta teldu sum læritól í undirvísingini sum eitt hent samskiftistól og sum eitt amboð til at ogna sær upplýsingar og vitan. Kunningartøknin eigur at verða ein natúrligur partur av undirvísingini frá fyrsta flokki. KT eigur at vera líka sjálvsøgd sum bókur, pappír og onnur amboð.

Tað er ein sannroynd, at KT-førleikin hjá lærarum er ikki nóg góður. KT-amboðini eru ikki til staðar. Heldur ikki er KT-útgerðin nøktandi í øllum skúlum.

Tilmæli:

Mælt verður til, at KT-førleikin hjá øllum lærarum verður dagfördur, og at hetta verður ein sjálvsagdur partur av læraraútbúgvingini.

Neyðugar dagfóringar í fólkaskúlalógini

Fólkaskúlalógin hefur verið í gildi í nærum 10 ár, og tí er tað neyðugt at skipa fyri einari endurskoðan av ymsum pørtum av lógarverkinum. Dømi um hetta eru lærugreinirnar, **náttúra og tøkni** og **handaverk og list**.

Náttúra og tøkni fevnir um lívfrøði, landalæru og alis/evnafrøði, og undirvíst verður í hesi lærugrein frá 4. til 6. flokk trýggjar tímar um vikuna. Hetta er eitt stórt læriøki, sum krevur góðan fakligan førleika og innlit. Undirvísingin í náttúra og tøkni er framhald av heimstaðarlæru, sum er lærugrein í 1., 2. og 3. flokki. Undirvísingin í lærugreinini er rættiliga nógv knýtt at, at næmingarnir fáa høvi til at gera egnar royndir, so teir fáa eina fakliga fatan av, hvussu samanhangið er í náttúruni, hvørja ávirkan menniskjan hefur á liviumstøðurnar, hvussu tann tøkniliga menningin ávirkar gerandisdag okkara, og allar teir móguleikar hon gevur, samstundis sum tey skulu læra um sítt egna umhvørvi og umheimin. Her liggja rættiliga nógv krøv bæði fakliga og undirvísingarlaga.

PISA-kanningin vísti, at førleikin hjá næmingum í náttúrulærugreinunum er serliga vánaligur, og tí mælir PISA-arbeiðbólkurin til, at byrjað verður við náttúra og tøkni í 1. flokki, og at alis- og evnafrøði verður kravd lærugrein í 7., 8. og 9. flokki við trimum undirvísingartímum um vikuna.

Lærugreinin **handaverk og list** fatar um tónleik, tilevning, handarbeiði, smíð og heimkunnleika, og verður undirvíst í 5 ella fleiri skúlaár í 1. - 7. flokki við 25 t/v. Ymiskt er, hvussu hesar lærugreinir verða raðfestar í skúlunum. Flestu skúlar hava eina P-fak skipan, har næmingarnir í eitt ávíst tíðarskeið í skúlaárinum velja nakrar av hesum lærugreinum (roteringsskipan). Ætlanin við lærugreinini handaverk og list var at fáa betri líkindi fyri tvørgreinaligum samstarvi/virksemi í hesum og móguliga øðrum lærugreinum, og soleiðis kunna arbeiða í størri heildum. Men royndirnar vísa, at tíðin, ið nýtt verður til einstøku lærugreinina, er vorðin minni. Sagt verður, at úrslitið av hesum er, at næmingarnir ikki í nóg stóran mun læra grundleggjandi arbeiðshættir í einstøku lærugreinunum, og at tíðin til tónleik og sang er vorðin munandi minni.

Tilmæli:

Mælt verður til, at lesiætlanarnevnd verður sett at endurskoða fólkaskúlalógina sum heild og í fyrsta umfari lærugreinirnar, **náttúru og tøkni** og **handaverk og list**.

Happing

Ásannandi, at trupulleikin við happing millum skúlanæmingar uttan iva er eins stórir í Føroyum sum í londunum kring okkum, so er neyðugt, at allir skúlar hava ein greiðan, yvirskipaðan happingarpolitik, har tað m.a. er ásett, at happing verður ikki góðtíkin.

Nógvir skúlar eru longu farnir í gongd við hetta arbeiði, sum var eitt raðfest øki í menningarætlanini fyri fólkaskúlan.

Tilmæli:

Allir skúlar skulu gera trivnaðarætlanir, sum skulu fata um ítökiligar mannagongdir í sambandi við happing. Eisini eiga skúlarinir at hava ábyrgdarpersónar, sum skulu taka sær av hesum arbeiði, og umstøður skulu veitast lærarum til eftirútbúgving.

Fylgiskjal

Samanberingar í tímatalinum í 1. – 7. flokki

Eitt minstamark er ásett fyri tímatalinum í hvørjum árgangi í Norðurlondunum. Herumframt kunnu kommunurnar sjálvar leggja tímar aftrat. Niðanfyri er sett upp tímatalið í ymsu londunum.

Talva 1

Land	Tímatal 1. – 7. flokk
Føroyar	5494 klokkutímar * (4930 uttan danskt)
Danmark	5160 klokkutímar (minimum)
Noreg	4930 klokkutímar (minimum)
Svøríki	6156 klokkutímar (minimum)
Ísland	5100 klokkutímar (minimum)
Finnland	4788 klokkutímar (minimum)

* Viðmerkjast skal, at í Føroyum hava vit eina eyka lærugrein frá 3. flokki, danskt har samanlagt verða nýttir 564 klokkutímar í 3. – 7. flokki.

Talva 2

Land	Tímatal 1. – 3. flokk
Føroyar	1782 klokkutímar (1693 uttan danskt)
Danmark	2060 klokkutímar (minimum) *
Noreg	1871 klokkutímar (minimum)
Svøríki	2318 klokkutímar (minimum)
Ísland	2040 klokkutímar (minimum)
Finnland	1795,5 klokkutímar (minimum)

*Hesin skúlin í Danmark hevur 2160 tímar í 1. – 3. flokki
www.hareskov-vaerloese.dk/timefordeling.htm

Útreiðslur fyri hvønn næmingin í fólkkaskúlanum samanborið við onnur lond.

OECD tølini stava frá "Education at a Glance fyri 2006".

Talva 3

OECD tøl frá 2003

	USD	d. Kr.
Danmark	7.886	44.950
Finland	6.965	39.698
Island	7.614	43.397
Norge	8.593	48.977
Sverige	7.369	42.000

Føroyar 1) 41.203

1) Talan er um útreiðslur til fólkkaskúlan + sernámsdepilin í 2003 býtt við næmingatalinum plus kr. 10.000 pr. næming, sum er tað, kommunur vanligu seta sum útreiðslu pr. næming.

Kommunur gera ikki hesi tøl eins upp, og tí er trupult at meta um kommunuútreiðslurnar.

Kostnaður fyri átøk

Talva 4

Átøk	Um árið	Eina ferð
Hækka tímatalið í 1. og 2. flokki	3,9	
Undirvísingartilfar	6	
TRAS		0,2
Eftirútbúgving av lærarum	0,5	
Serfrøðingakanning		1,5
Skipa starv í lesing á Føroya Læraraskúla	0,5	
Serlig tilboð til atferðartrúplar næmingar	2,4	
Lands- og stöðuroyndir	1	
Seta lesiætlanarnevnd	0,5	
Royndarútlekking, økisstjóri	0,4	
Íalt	15,2	1,7